

A tanulmány a
Nemzeti Civil Alapprogram

és a
Pályázatfigyelő

támogatásával készült

**Készítette az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet Közhasznú
Társaság, Echo Oktatáskutató Műhely és az
Erőforrás Alapítvány - United Way Magyarország**

*„A magyarországi civil szféra forrásai, a nonprofit
szervezetek forráskihasználása és a
finanszírozatlan szükségletek tényfeltáró kutatása”*

-Zárótanulmány-

Készítette: Mahler Balázs
2005. május 20.

Jelen kutatási beszámoló további felhasználásához lépjen kapcsolatba az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet Közhasznú Társasággal!

A kutatási beszámoló kéziratnak minősül, hivatkozni ennek figyelembevételével a feltüntetett szerzők, annak hiányában a beszámolót jegyző szervezet engedélyével lehet.

A kutatáshoz kapcsolódó adatbázis és módszertani anyagok az Intézetnél történt regisztráció után szintén elérhetők.

Javaslatait, észrevételeit, szakmai megjegyzéseit is szívesen várjuk a következő címen:

Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet

8000 Székesfehérvár, Forgó u. 15.

Tel: +36 (22) 502-276, Fax: +36 (22) 379-622

www.echosurvey.hu

info@echosurvey.hu

Tartalomjegyzék

1. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	3. o.
2. A VIZSGÁLAT HÁTTERE	4. o.
2.1 A kutatás célja	4. o.
2.2 Kutatási módszer	4. o.
2.3 Az „egyéb” kategóriáról	6. o.
3. ADATELEMZÉS	8. o.
3.1 A pályázatok számának alakulása	8. o.
3.2 A nonprofit területek vizsgálata	9. o.
3.3 Források és célterületek	12. o.
3.4 A hátrányos helyzetű rétegek pályázati forrásai	16. o.
3.5 A területi dimenziók	19. o.
3.6 Az Európai Unió források	20. o.
4. AZ EREDMÉNYEK ÉS A LAKOSSÁGI SZÜKSÉGLETEK	23. o.
4.1 Partecipációs és környezeti szükségletek	23. o.
4.2 A szociális szükségletek	24. o.
5. CIVIL LÁTÓSZÖG	27. o.

1. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A civil szervezetek pályázati forrásainak vizsgálata összességében felemás eredményeket hozott. Egyrészt a források mennyisége több vizsgált területen is elégtelen, valamint a pályázati kiírások rendszere sem működik tökéletesen.

Bizonyos területek jó pályázati rendszerrel és elegendő forrással bírnak (ifjúsági és sport, kulturális), mások elegendő forrást kapnak, azonban a struktúra nem megfelelő (foglalkoztatási), megint mások kevés forrással és rossz elosztási struktúrával rendelkeznek (egészségügy és környezeti).

Sajnos a hátrányos helyzetű rétegeket (romák, fogyatékosok, egyéb depriváltak) kevés pályázat célozza meg, a kiírások nem azokat a problémákat helyezik előtérbe, amelyek elsődleges fontosságúak lennének. A civil szervezetek feladata itt a tűzoltás, nem pedig az építkezés, ami sajnos hosszú távon nem lehet eredményes. Az időseket megcélzó pályázat az elmúlt tíz évben csak néhány született, pedig a népesség elöregedése komoly társadalmi feszültségeket indukál, ennek elkerüléséhez a civil szektor hatékony közreműködése szükséges.

Az Európai Unió pályázati rendszer, főleg az Operatív Programok, megfelelő struktúrával és forrásokkal rendelkeznek. A PHARE program véleményünk szerint megfelelően nyitott volt a civil kezdeményezésekre, széles és szükséges tevékenységi köröket fedett le elegendő forrást biztosítva rájuk.

A 2004-es szükségletfelmérés óta sajnos a helyzet változatlan, a lakossági szükségletek az elmúlt egy évben, csak a pályázatokat figyelembe véve nem csökkenhettek, ugyanis nem történt olyan gyökeres változás, ami lehetővé tette volna ezt.

A magyar civil szektor pályázati forrásvizsgálata után összességében megállapíthatjuk, hogy a civil szektor pályázati lehetőségei behatároltak, a források nem elegendők, és még így is nagy különbségek vannak a különböző tevékenységi területek között.

2. A VIZSGÁLAT HÁTTERE

2.1 A kutatás célja

Az Echo Oktatáskutató Műhely a United Way Erőforrás Alapítvány megbízásából 2005 márciusától májusáig tartó időszakban teljes körű *adatgyűjtést* végzett arról, hogy az elmúlt tíz évben (1995-2005 között) mely területeken, milyen mértékben léteztek a civil szervezetek számára elérhető pályázati források.

A kutatás elsődleges célja az volt, hogy a vizsgálat alapján megpróbáljuk megállapítani, melyek azok a nonprofit területek, amelyek az elmúlt években forráshiánnyal küszködtek, és melyek azok, amelyek forrástöbblettel rendelkeztek. Tehát arra kerestünk magyarázatot, hogy hogyan alakultak pontosan az elosztási folyamatok és mechanizmusok a nonprofit szektoron belül.

A kutatás másodlagos célja az volt, hogy az United Way Erőforrás Alapítvány megbízásából az Echo Oktatáskutató Műhely által 2004-ben végzett lakossági szükségletfelmérés eredményeit összehasonlítsuk jelen kutatásunkkal.

2.2 Kutatási módszer

A kutatás az ún. *desk research* módszertanára épült. Ennek az eljárásnak az alapja az, hogy az elemzéshez szükséges adatokat és statisztikákat összegyűjtjük, rendszerezük és a másodelemzések után készítjük el a zárótanulmányt. A kutatási cél elérésére ezt tartottuk a leginkább megfelelő módszernek.

A *desk research* a következő elemekből épült fel:

- *adatgyűjtés, dokumentumelemzés*, a pályázató magánalapítványok körében,
- *dokumentumelemzés*, az Erőforrás Alapítvány pályázati anyagának és statisztikáinak vizsgálatával,

- *dokumentum-feldolgozás* alapján állami alapítványok, valamint az állami pályázati rendszeren belül kiosztott támogatások, illetve a fejezeti kezelésű előirányzatok vizsgálata,
- *adatgyűjtés és dokumentum-feldolgozás* a Phare pályázati források felmérésére.

Az elemzés alapjául szolgáló adatbázist a *Pályázatfigyelő* szerkesztősége által összeállított adatbázisból készítettük, a pályázatokat a következő dimenziók mentén vizsgáltuk:

- A pályázatkirás éve.
- A pályázatot kiíró szervezet.
- A pályázat célterülete.
- Megcéloz-e a pályázat roma, fogyatékos vagy egyéb hátrányos helyzetű réteget?
- Milyen konkrétabb témát céloz meg a kiírás?
- Mekkora forráskeretet biztosít a kiíró a pályázatok megvalósítására?
- Fenntart-e a pályázat területi korlátozásokat? (Országos, avagy a 7 régió valamelyikében él e csak a pályázati kiírás.)
- A pályázat az Európai Unió valamelyik alapjának a finanszírozásával valósul-e meg?

Az elérhető források vizsgálatakor definiáltuk azokat jellegük alapján, így a vizsgálatba :

- *Pénzbeni* és
- *Természetbeni* források (utóbbi csak akkor vált vizsgálat tárgyává, ha az pontosan átkonvertálható volt pénzbeni szükségletté is) kerültek.

A kutatás során szükséges volt a pályázatkirók pontos bekegategorizálása. Ez alapján a minisztériumok, közalapítványok, magán és külföldi alapítványok, az üzleti szféra képviselői, valamint Európai Unió pénzügyi forrásokat kezelő magyarországi székhelyű alapítványok pályázati kiírásait elemeztük.

A kutatás során a korábbi KSH statisztikák és egyéb tanulmányokban már jól definiált kategóriákba soroltuk be a pályázatkiró szervezeteket. Ezek a kategóriák a következők:

- *Környezetvédelmi;*
- *Egészségügyi;*
- *Ifjúsági és Sport;*
- *Oktatási;*

- *Kulturális;*
- *Szociális;*
- *Településfejlesztési és területfejlesztési;*
- *Foglalkoztatási;*
- *Egyéb* (elsősorban fenntarthatósági támogatások).

Ezek a szférák lényegében lefedik a nonprofit szektor tevékenységi körét, ugyanakkor törekedtünk arra, hogy azok a területek, melyek már átfedésben vannak a gazdasági, illetve a politikai szférával, ne legyenek fajsúlyosak.

A fenti besorolásokon túl egyéb megkötéseket nem alkalmaztunk, tehát nem zártunk ki a vizsgálat alól pályázatokat csak azért, mert minimális keretösszeggel rendelkeztek, vagy azért mert csupán egy adott területre korlátozódtak. Ennek ellenére a pályázatok egy része nem került bele adatbázisunkba, ennek oka az, hogy nagyon sok olyan pályázati kiírás volt az elmúlt tíz évben, melyek csak városi, megyei szinten lettek meghirdetve. A változások tendenciáit azonban ezek a pályázatok nem befolyásolták, ugyanis a fő csapásirányok meghatározásában mindig a nagy pályázatkíró szervezetek, minisztériumok, alapítványok, stb. voltak a meghatározóak. Ebből következően az ilyen adatokat a kutatásba nem integráltuk, egyrészt azért, mert a pontos felderítésük a kutatást hátráltatta volna, másrészt pedig azért, mert a végső eredményeket torzították volna.

2.3 Az „egyéb” kategóriáról

Az volt a célunk ennek a kategóriának a felállításával, hogy a kis, illetve a projekt céljától távol álló területeket nem konkrétan vizsgálva, azonban az összképet velük együtt kialakítva tárjuk fel a civil szervezetek pályázati forrásait. Ennek ellenére a pályázatok zöme ebbe a kategóriába lett besorolva. Ennek több oka van:

- Nagyon sok olyan kiírás volt, melyek nonprofit területtől függetlenül biztosítottak a civileknek fenntarthatósági, fejlesztési támogatást, vagy éppen ellenkezőleg, több tevékenységi területet is átfedtek.

- Jelentős forrásokat felölelő kiírás volt, melyek a civil szervezetek nemzetközi szerepének erősítését támogatták, szintén nonprofit területtől függetlenül (jórészt PHARE források, CBC, INTERREG stb.).
- Nagy számban ide lettek bekegategorizálva a gazdaságfejlesztési és bűnmegelőzési pályázatok is, melyeknek nem volt egyéb relevanciája (foglalkoztatási gazdaságfejlesztés, avagy ifjúsági bűnmegelőzés stb.).

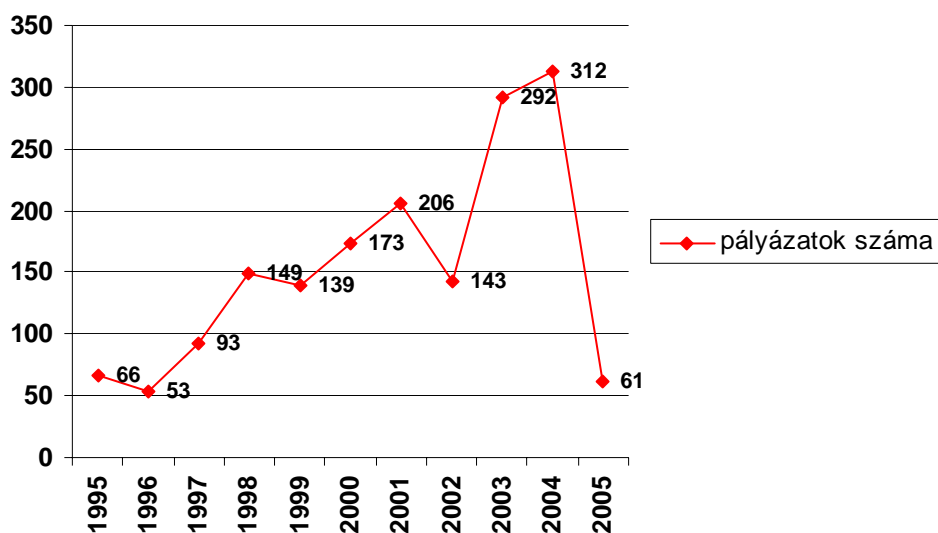
Ezért úgy gondolom, hogy ha valamennyire is torzítanak az eredmények, a kategorizálás -a célt tekintve- megfelelő volt.

3. ADATELEMZÉS

3.1 A pályázatok számának alakulása

A tíz és negyed év alatt kiírt pályázatok számának alakulása az egyik legszembevetőbb az összes elemzési szempont közül.

1. ábra - Pályázatok számának évenként (db)

Az elemzés előtt mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy a pályázatokat 2005. március 26-ig vizsgálatuk, az ez után kiírtak nem kerültek be az adatbázisba.

A pályázatok száma egyrészt tükrözi a Magyarországon végbement politikai, gazdasági folyamatokat, másrészt megerősíti azt a több tanulmányban is leírt megállapítást, hogy megfigyelhető 2000-től kezdődően a harmadik szektorban egy folyamatos erősödés.

A pályázatok számának alakulását évről évre vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a folyamatos növekedés mindössze egyszer törik meg jelentős mértékben, ez pedig a 2002-es esztendő. A 2001 évhez képest (208 db) a pályázatok száma lecsökkent 145-re, majd a 2003-as évben a duplájára növekedett (295 db). Az előző évhez viszonyítva jelentős növekedés figyelhető meg 1997-ben és 2000-ben is. A gazdasági dekonjunktúra is tetten érhető, 1996-ban történt a legkevesebb pályázati kiírás (53 db), és később, a gazdaság fellendülésével, már a pályázatok száma is folyamatosan növekedett.

Összességében nézve az adatokat, nagyon fontos kiemelni, hogy az 1995-ös esztendőben a civil szervezetek számára kiírt pályázatok száma mindössze 66 volt, míg ez a szám 2004-ben 314, és a 2005-ös év első negyedében is elérte a 61 darabot. Mindez azt mutatja, hogy a szektor lehetőségei (de valószínűleg a forrásai is) tíz év alatt többszörösére növekedtek. Ez magában hordozza azt a feltételezést is, hogy mind a pályázatok által lefedett civil szükségletek, mind pedig a források mennyisége is nagymértékben kitágult, azaz a nonprofit szféra megerősödött, és egyre nagyobb jelentőségre tett szert.

3.2 A nonprofit területek vizsgálata

A kutatás elején meghatározott nonprofit kategóriák megfelelőek voltak arra, hogy a kiírt pályázatokat problémamentesen besoroljuk. A következő táblázat az egyes kategóriákban kiírt pályázatok számát mutatja éves lebontásban.

1. táblázat - Civil tevékenységi területek éves lebontásban

Pályázati célterületek	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Összesen
<i>környezeti</i>	11	6	10	15	11	17	23	11	17	14	1	136
<i>egészségügyi</i>	4	6	3	11	18	8	7	2	18	12	2	91
<i>ifjúsági és sport</i>	6	4	15	16	11	42	55	27	115	59	11	361
<i>oktatási</i>	3	8	5	18	8	21	9	13	21	33	3	142
<i>kulturális</i>	26	11	15	32	22	27	35	20	39	49	5	281
<i>szociális</i>	7	3	12	22	32	30	35	29	15	44	12	241
<i>foglalkoztatási</i>	4	5	20	18	15	17	12	11	18	23	2	145
<i>területfejlesztési</i>					6	1	3	3	3	3		19
<i>egyéb</i>	5	10	13	17	16	12	29	29	49	77	25	282

Kizárólag az egyes területek pályázatokkal való ellátottságát vizsgálva szembevetendő különbségeket lehet felfedezni. A legkevesebb pályázatot (19 db) a *települési és területfejlesztési* kategóriában találjuk, a legtöbbet az ifjúság és sport (361 db) területén. Ez az eredmény várható volt, hiszen a területfejlesztés nem kizárólag civil, sokkal inkább gazdasági és önkormányzati érdekeltségbe tartozik. A táblázatból jól kirajzolódik, hogy kezdetben a pályázatkírók ezt a kategóriát nem is tartották civil területnek, 1995-1998 között nem találtunk pályázatokat ebben a témában, 1999-től is évente mindössze csak néhány darabot.

Az *ifjúság és a sport* viszont ennek éppen az ellenkezője. Nagyon nagy számú pályázat került be az adatbázisba, nem véletlenül, hiszen ez az egyik leginkább preferált területe a

harmadik szektornak, mind a pályázatkiírók, mind pedig az NGO-k körében. Egy 2003-as KSH statisztika szerint az 53000 civil szervezet közül több mint 15000 a sport és szabadidős tevékenységcsoportba tartozók száma, ami a legmagasabb mind közül. A pályázatok évenkénti alakulását vizsgálva szintén megfigyelhető egy növekedési folyamat egészen 2003-ig. 2004-ben jól láthatóan átstrukturálódtak a pályázati kiírások, a hangsúly áttolódott a kulturális, de főleg a szociális területekre. Fontos kiemelni azonban azt, hogy ezekre a megállapításokra mindössze a kiírt pályázatok számának alakulásából következtettünk, tehát a források mennyiségének változását még nem vizsgáltuk. Ugyanakkor a pályázatok számának növekedése feltehetően az évek során kitágította a civil szektor lehetőségeit, és ez különösen igaz az ifjúság és sport területére, amely 2000-2001-től már a legnagyobb arányban kapott pályázatokat az összes vizsgált tevékenységi csoport közül.

Az ifjúsági pályázatok mellett felülreprezentált volt még a *kulturális* (281 db) és *szociális* (241 db) terület is, melyek szintén a civil szféra legjellemzőbb tevékenységi csoportjai. Évenkénti alakulásuk annyiban különbözik, hogy a kulturális szféra meglehetősen rapszodikus változásokat mutat, míg ezzel szemben a szociális folyamatosan nőtt. A többi kategória azonban sokkal lehangolóbb eredményeket mutat.

Az *oktatási és foglalkoztatási* szféra hasonló képet mutat, 1995-től vizsgálva a kezdeti kevés kiírást követően egy-egy kiugró év után változó ütemben, de 2004-re már viszonylag megfelelő számú pályázatot írtak ki. Ennek ellenére mind a két terület fontos civil érdekelttség lehetne, azonban a pályázatok száma nem teszi ezt lehetővé. A foglalkoztatásban rejlő innovatív lehetőségek kihasználása nem csak a gazdasági, hanem a nonprofit szervezetek célkitűzése is lehet (és egyeseknek az is), de ehhez véleményünk szerint a pályázati kiírások száma elégtelen. Az oktatás más jellegű tevékenységeket indukál. Itt a pontos, nagy számú kiírás megfelelő segítséget nyújthat a betegeskedő oktatási rendszer támogatására. Nyilvánvalóan ez a terület nagyrészt az állam hatáskörébe tartozik, azonban a bürokratikus keretek között megvalósíthatatlan ötleteknek nagyobb teret nyújthatnak az ilyen úton szétesztható forrásoknak.

A *környezeti* jellegű pályázati kiírások száma kevés. Ez azért is meglepő, mert az Európai Unió egyik elsődleges célkitűzése a fenntartható fejlődés megteremtése és a környezeti károk minimalizálása. Sajnos a környezeti pályázatok legtöbbször állami vagy Európai Unió kiírás, magánalapítványok közül mindössze pár (régbben a Soros, a vizsgált évek alatt

folyamatosan pedig csak az Ökotárs Alapítvány) foglalkozik a terület támogatásával. A források nagyságát figyelmen kívül hagyva a pályázatok számának növelése azért is fontos, mert több kutatás (a 2004-es Echo Oktatáskutató Műhely által készített szükségletfelmérés, valamint a „Természet és történelem 2000” című akadémiai kutatás is) bizonyítja, hogy a lakosság döntő többsége ebben a tevékenységi csoportban elképzelhetőnek tartja saját aktív részvételét. Ehhez viszont elengedhetetlen a civil szektor megerősítése! Még akár a nagy számú, kis keretösszegű pályázatok is jelentős változásokat eredményezhetnek, hiszen szélesebb perspektívát kínálnak a szervezeteknek. (Az persze szintén nagy probléma, hogy a 2003-as KSH adatok alapján az 53000 civil szervezetnek mindössze 2,4 %-a foglalkozik környezetvédelemmel, ami nagyon kevés.)

Az egészségügyi pályázatok száma nagyon alacsony (91 db kiírás tíz és negyed év alatt). Az általános társadalmi felfogás nagyon nehezen tesz különbséget egészségügyi és szociális szektor között, ami sajnos egy rossz beidegződés, és véleményünk szerint ez kihat a pályázatok számára is. A másik rossz társadalmi beidegződés az, hogy általában az egészségügy fenntartása az állami szektor feladata, annak felismerése azonban, hogy a civil szerveződések is rengeteg szükségletet „orvosolhatnának”, még várat magára. A civil tevékenységek az egészségügyi ellátórendszer terhelését jelentős mértékben lennének képesek csökkenteni egészségfejlesztéssel, az egészséges életmód átfogó terjesztésével, a prevenciós szolgáltatások egy részének felvállalásával stb., a pályázatok nagy része ezekre a tevékenységekre korlátozódik. Ennek ellenére a pályázatok számából úgy tűnik, hogy ez még nem kiemelt célja a pályázatkiróknak, sem a civil szervezeteknek (szintén a 2003-as KSH statisztikákból derül ki az, hogy a civileknek mindössze 4,6 %-a foglalkozik az egészségüggyel).

A strukturális változások elemzéséhez a táblázatban minden évben kijelöltem a három legtöbb pályázatot kapó területet. Ezekből látszik, hogy a kilencvenes évek közepétől 2000-ig a kulturális pályázatokon kívül mindig más területre írtak ki több pályázatot. 2000-től azonban a három legnagyobb tevékenységi csoport állt az első három helyre és gyakorlatilag ez még 2005-ben is jól láthatóan kirajzolódik. Az természetesen nem baj, hogy a kiírások legtöbbször a három tevékenységi terület valamelyikét célozza meg, hiszen talán ezek az igazán „civil” tevékenységek, azonban a szektor működése így aránytalanná válik. Nem szabad elfelejteni azt, hogy sok NGO legfőbb bevételi forrása a pályázatokból származik, illetve azt sem, hogy pályázni minden civil pályázhat, elegendő magánadományt viszont csak egy

meghatározott kör tud összegyűjteni. Tehát a jó pályázati rendszer részben kiegyenlíti a szektorban rejlő különbségeket, de egy állandósult elosztási struktúra hosszú távon aránytalan szektort alakít ki. Az elmúlt öt év (csak a pályázatok számát figyelembe véve) egy ilyen átrendeződést takar, ami véleményünk szerint nem hasznos.

3.3 Források és célterületek

A pályázati források kategorizálásakor a következő 5 csoportot állítottuk fel:

1. *csoport*: nincs meghatározva keretösszeg.
2. *csoport*: 10 millió Ft alatti pályázati keretösszegek
3. *csoport*: 10 és 50 millió Ft közötti keretösszeg
4. *csoport*: 50 és 100 millió Ft közötti keretösszeg
5. *csoport*: 100 és 500 millió Ft közötti keretösszeg
6. *csoport*: 500 millió Ft feletti keretösszeg

Ezen kategorizálás alapján a források és célterületek vizsgálatakor a következő eredmények születtek.

2. táblázat - Pályázati források és célterületek

Pályázati célterületek	Pályázati források						Összesen
	1. csoport	2. csoport	3. csoport	4. csoport	5. csoport	6. csoport	
<i>környezeti</i>	71	35	18	2	4	6	136
<i>egészségügyi</i>	19	13	41	14	2	2	91
<i>ifjúsági és sport</i>	69	143	113	15	13	8	361
<i>oktatási</i>	62	13	36	8	11	12	142
<i>kulturális</i>	205	23	38	9	3	3	281
<i>szociális</i>	62	36	97	20	18	8	241
<i>foglalkoztatási</i>	93	2	21	8	10	11	145
<i>területfejlesztési</i>	9	0	1	1	2	6	19
<i>egyéb</i>	96	33	40	30	51	32	282

A *kulturális* szférán belül az első kategóriában (keretösszeg nélküli pályázatok) történt a legtöbb pályázati kiírás, amely főleg a Nemzeti Kulturális Alapnak köszönhető, akik a 10 év alatt a legtöbb pályázatot írták ki (85 db-ot, míg az NKÖM 53 db, a Soros pedig 33 db). Ugyanakkor erre a területre jellemző leginkább az, hogy nagyon pontosan definiált, egy-egy művészeti ágat megcélzó, kis összeg elnyerését lehetővé tevő pályázatok jelentkeztek, és ezek száma az elmúlt években már megütötte a kielégítő szintet. Ezen kívül a kultúra támogatásának a hagyománya a társadalmakban, az emberi közösségekben régmúltra tekint vissza (mecénások), és a régi hagyományok a modern közösségekben is visszatérnek. A

kultúra támogatása presztízst, elismertséget jelent a közösségen belül, amit az ókori gazdag polgárok helyett napjainkban már a multinacionális és országos cégek vállalnak magukra. Úgy gondoljuk, hogy a kutatásunk tárgyán kívül eső források elosztásában mindenképpen a kultúra az egyik legdominánsabb civil terület, ahol a források jól pozícionáltak és elegendők is. A pályázati keretösszegek nagyságát figyelembe véve az elosztási mechanizmusok jól igazodnak a kulturális civil szervezetek tevékenységi sajátosságaihoz. Természetes, hogy a kultúrát nem lehet „darabra mérni”, ezért indokoltak a keretösszeg nélküli kiírások, ezáltal az elosztás is egyenletesebbé válhat. A kulturális pályázati kiírások másik sajátossága a fentebb már említett, jól definiált célterületek meghatározása. Ennek hátulütője jelen esetben az, hogy a tevékenységi területen belül maradhatnak forráshiányos részek, melyek elkerülik a kiíró szervezetek figyelmét. Ez véleményünk szerint csak a marginális művészeti ágakra vonatkozik.¹

A másik tipikus tevékenységi terület az *ifjúság és sport*, amelyen belül a kis összegű támogatások (2. csoport: 10 millió alatti keretösszegek – 143 db, 3. csoport: 10 és 50 millió közötti keretösszegek – 113 db) a jellemzőek. Itt is sok nagyon pontosan definiált pályázati kiírás van (nyári, téli táborozás, egy adott sportág támogatása, stb.), azonban a támogatások másik fele az általános civil fejlesztési, működési pályázati kiírások, amelyek nem definiálják a tevékenységi köröket. Úgy gondoljuk, hogy ez az utóbbi években kialakult elosztási, illetve pályázat-kiírási rendszer lehetőséget biztosít a tevékenységi területen belüli érvényesülésre és egy széles spektrumú NGO hálózatot létrehozására. Magas keretösszegű pályázatok is léteznek, de ennek a területnek éppen az a sajátossága, hogy az erősen differenciált fiatal társadalom jelentős része csak a sokrétű, széles tevékenységi köröket lefedő pályázatok által érhető el. A két civil terület (sport és ifjúsági) összevonása indokoltá vált, ugyanis a kiírások egy jelentős része az ifjúsági sport vagy szabadidő területét célozza meg. Sajnos az időseket, középkorúakat kevés pályázat jelöli meg a kiírásokban, pedig köztudott, hogy a magyar társadalom egészségügyi állapota rossz, sportolási szokásaink is változtatásra szorulnak, ezen pedig nem szociális célú civil szervezeteknek kell változtatni, hanem a sporttal foglalkozóknak. Sajnos egyéb területeken sem kerülnek előtérbe az idősek, pedig a gyors társadalmi változások, a közösségek felbomlása, az inaktívvá válás súlyos problémákat

¹ Sokszor felvetődött már, és ebben a kutatásban is beigazolódott, a kulturális támogatások hiányosságaként a könnyűzene műfajának az elhanyagolása, amit persze sokan vitatnak, de tény, hogy az ifjúsági kultúra szerves részét képezi. A jelenlegi kultúrpolitika, úgy tűnik felfigyelt erre a hiányosságra, azonban a kutatásunk ezt még nem bizonyította.

indukál az idősebb rétegen belül, ami különösen nehéz feladatokat állít a civil szervezetek elé, akik azonban nem kapnak támogatást erre.

A *szociális* terület ellátottsága normálisnak tekinthető. Kiemelkedő számú (97 db) 10 és 50 millió Ft keretösszeggel rendelkező, valamint megfelelő mennyiségű magas keretösszegű (18+8 db) pályázatot írtak ki erre a területre. A konkrétan támogatott témák a következők:

- *kábítószer, alkohol- és egyéb szenvedélybeteg*ek segítségét célzó nagyszámú pályázatok, a társadalomba történő reintegrálásukat, reszocializációjukat segítő szolgáltatások és az ilyen irányú társadalmi szervezetek támogatása;
- a szociális területen tevékenykedő *civil szervezetek* fenntarthatósági támogatását célzó pályázatok, melyek főleg valamilyen segítő szolgáltatást végeznek;
- *hajléktalanokat* (szinte kizárólag a budapesti hajléktalanokat) segítő pályázatok, számuk azonban elenyésző;
- egyéb *karitatív* célokat támogató pályázati kiírások.

Sajnos a pályázati keretösszegek behatárolják az egyes szervezetek fenntarthatósági, működési feltételeit. Mivel ez az a terület, ahol a segítő szolgáltatások és ezáltal a foglalkoztatottak száma kiemelkedően magas, ezért már a bérköltségek is tetemes összegeket emésztnek fel, ami a szervezetek tevékenységi körét is leszűkíti.

Az *egészségügyi* területen nagyon kevés pályázatot írtak ki (91 db) és azok is nagyrészt a 10 és 50 millió közötti keretösszeg kategóriába tartoztak (41 db). Nagy keretösszegű kiírás elvétve akad, és általában is kevés a forrás ebben a szférában.

A *környezeti* területen kiírt pályázatok száma kevés, és a források elosztása sem kedvező. Sok a keretösszeg nélküli kiírás (71 db), amitől az egész terület forrásainak meghatározása bizonytalan. Sok a kis keretösszegű pályázat (10 millió alatti – 35 db), de a többi kategóriában nagyon kevés a kiírás. A 6 db 500 millió feletti keretösszegű pályázat is az utóbbi év „terméke” (a legtöbbjük több milliárdos keretösszeggel rendelkezik), de ez mind az európai alapokból biztosított Operatív Programoknak köszönhető (főleg KIOP, HEFOP, GVOP) és persze a PHARE pénzeknek. Sajnos a 2.2 részben említett okok miatt ez az elosztási struktúra nem hatékony. Fontos a környezetvédelem, de jelen pillanatban sem a szervezetek száma, sem a pályázati kiírások rendszere nem teszi azt lehetővé, hogy fokozott figyelemben részesítsük.

A *foglalkoztatás* az a terület, ahol viszont kiemelkedő számú magas keretösszegű pályázati kiírás született (11 db). Ezek szintén a fent említett Operatív Programoknak köszönhetőek (főleg KIOP, HEFOP, GVOP), valamint régebben a PHARE támogatási rendszernek. Itt is nagyon magas a keretösszeg nélküli kiírások aránya (93 db), ami általában az OFA pályázatainak köszönhető. Ennek ellenére szükségesek ezen a területen is kis keretösszegű és egy-egy adott célt előirányzó pályázati kiírások, ugyan ennek a szféra sajátos jellege ellentmond, hiszen jelentős eredményeket csak komoly anyagi ráfordítás mellett lehet elérni, azonban a helyi szintű (kistelepülési) kezdeményezések valószínűleg csak így tudnak érvényesülni.

Területfejlesztéssel kapcsolatos kiírás nagyon kevés van, viszont ezek jelentős része a legmagasabb keretösszeg kategóriába tartozik. Ez nem meglepő, hiszen a területfejlesztés is egy olyan tevékenységi terület, ami igényli a nagy befektetéseket. Sajnos ennél mélyebb összefüggéseket vizsgálni ilyen kevés adatból nem lehet, ezért ezzel nem is próbálkoztunk meg.

A legmagasabb keretösszegű pályázatok között az egyéb kategória után a legtöbb pályázati kiírás az *oktatás* területén történt (12 db). Ez azért is meglepő eredmény, mert a terület teljesen más jellegű, mint a foglalkoztatás, vagy a területfejlesztés. Másik meglepő eredmény az, hogy vegyesen vannak kis keretösszegű és nagy keretösszegű pályázatok, tehát az egyensúly elvileg fennáll. Annak ellenére, hogy a terület kevés pályázatot kapott, a forráselosztási rendszer véleményünk szerint jó. Az előrelépés akkor következhet be, ha a későbbiekben specifikusabb pályázati kiírások lesznek, és az új pedagógiai módszerek fejlesztésére és megismertetésére nagyobb források állnak majd a rendelkezésre.

Az *egyéb* kategóriában meglepően magas a 6. keretösszeg-csoportba tartozó pályázatok száma. Ha azonban figyelembe vesszük azt, hogy az általános civil működési pályázatok legtöbbje ide lett besorolva, illetve a gazdaságfejlesztési és nemzetközi együttműködések erősítői szintén, akkor talán nem is olyan különlegesek ezek az eredmények. A nemzetközi civil pályázatokat főleg (és szinte kizárólag) az Európai Unió forrásai táplálják, viszont azok bőségesen. A gazdaságfejlesztésre szánt keretösszegeket ugyanakkor nem kizárólag civil szervezeteknek szánták, és ez a források mennyiségében is megmutatkozik. A pályázatok megoszlása az egyes forráskategóriák között egyenletes, de mivel ez egy gyűjtőkategória, ezért ebből nem lehet érdemleges következtetéseket levonni.

3.4 A hátrányos helyzetű rétegek pályázati forrásai

Ebben a dimenzióban olyan módszerrel kategorizáltuk be az egyes pályázatokat, hogy ha a pályázat célja kifejezetten az adott hátrányos helyzetű réteg megsegítése volt (vagy már a címében, vagy pedig elsődleges célként megemlítette), akkor besorolásra került. Ugyanakkor, ha csak a másodlagos célok között szerepeltek a fogyatékosok, vagy a romák, vagy esetleg az egyéb deprivált rétegek, akkor a pályázat az utolsó kategóriába került (azaz a nem hátrányos helyzetűeket célzó pályázatok közé). Erre azért volt szükség, mert sok pályázati kiírás másodlagos célként ugyan megemlítette valamelyik hátrányos helyzetű réteget, de mivel nem egyértelműen pozicionált rá, ezért így csak torzított eredmények születtek volna. Az egyéb deprivált rétegekbe tartozóknak tekintetem a szegény, halmozottan hátrányos helyzetű csoportokat és egyéneket, akik azonban se nem romák, se nem fogyatékosok. Ezen eljárások alapján azt mondhatjuk, hogy riasztóan kevés pályázati kiírás született ebben a dimenzióban.

3. táblázat- Pályázati források és hátrányos helyzetűek

	Pályázati források						Összesen
	1. csoport	2. csoport	3. csoport	4. csoport	5. csoport	6. csoport	
Nem hátrányos helyzetűeket célzó	600	248	302	91	95	77	1413
Romák	50	11	25	2	6	7	101
Fogyatékosok	18	31	64	9	5	1	128
Egyéb deprivált rétegek	18	8	14	5	8	3	56

A 3. táblázat mutatja, hogy az egyes hátrányos helyzetű rétegek milyen mennyiségű pályázati forrással rendelkeztek az elmúlt tíz és negyed évben. A *romák* összesen 101, a *fogyatékosok* 128 és az *egyéb hátrányos helyzetűek* pedig 56 pályázati kiírást kaptak a 1698-ból. A legmagasabb kategóriában a különbség jól látszik, hogy míg a romákat és az egyéb deprivált rétegbe tartozókat több ilyen jellegű pályázat is megcélozta, addig a fogyatékosokat konkrétan csak egy. Ezekből a támogatásokból is jelentősen kiveszik a részüket az Európai Unió források (2004-ben 2 roma és 2 hátrányos helyzetűeknek kiírt pályázat volt ebben az összegkategóriában), azonban egyet sem találunk, ami a fogyatékosokat célozta volna meg. Magyarázként szolgálhat erre az, hogy az Európai Unió kiemelt célként kezeli a fogyatékosokat segítő akadálymentesítéseket és az összes európai forrásban biztosít számukra lehetőséget, de külön nem pozicionálja erre pályázatait. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy a

magyarországi fogyatékos helyzet megoldása sokkal nagyobb forrásokat igényel, a jelenlegiek csak eseti kezeléseket tudnak biztosítani. Hiányoznak az átfogó programokat kiemelő pályázatok, és nagyon fontos lenne a fogyatékosok esélyegyenlőségének javítása (minden téren).

A *romák* összesen kevesebb pályázati kiírásban vannak megemlítve (101 db), mint a fogyatékosok, azonban a források itt egyenlőbben vannak elosztva. Ez persze nem jelenti azt, hogy a terület nem igényelne még forrásokat, de a jelenlegi struktúra elvileg megfelelő ahhoz, hogy az ezen a területen dolgozó NGO-k mindegyike megtalálja a saját forrását, illetve a különböző mértékű projektek, programok is elérhető forrásokhoz jussanak.

Az *egyéb deprivált* rétegek támogatását megcélzó pályázati kiírások szintén kevésnek bizonyultak. A probléma itt az, hogy a pályázatok kb. 20 %-a a hajléktalanok, és elsősorban a budapesti hajléktalanok támogatását jelöli meg. Ez azért hátrány, mert ők egy speciális csoportot alkotnak, azonban a leszakadó rétegek, az „underclass”-ba tartozók konkrét támogatása kevés helyen jelentkezik a pályázati kiírásokban, pedig hazánkban ez szintén súlyos probléma, ahol a civil beavatkozás jelentős segítséget nyújthatna. Fontos azonban azt is hozzátenni, hogy mindezek ellenére sajnos a hajléktalanok is kevés pályázati kiírást kapnak, tehát az egész terület forráshiánnyal küszködik.

4. táblázat - Hátrányos helyzetűek és pályázati célterületek

Pályázati célterületek	Hátrányos helyzetűek		
	Romák	Fogyatékosok	Egyéb depriváltak
<i>környezeti</i>	5		
<i>egészségügyi</i>	4	2	7
<i>ifjúsági és sport</i>	3	21	1
<i>oktatási</i>	18	14	11
<i>kulturális</i>	26	9	
<i>szociális</i>	22	63	27
<i>foglalkoztatási</i>	15	15	10
<i>területfejlesztési</i>			
<i>egyéb</i>	8	4	

A civil területek és a hátrányos helyzetű csoportok összevetése nem hozott különösebben meglepő eredményt. Természeteszerű, hogy a romákat kulturális téren (anyanyelvű kiadványok, kulturális rendezvények, fesztiválok stb.) több pályázat is megcélozza (26 db), de kevesebb szociális (22 db a 63 és 27-tel szemben), mint a másik két kategóriát. A foglalkoztatási területen 15-15-10 pályázatot találunk, ami a kutatásba bevont évek számát figyelembe véve nagyon kevés (a 285 pályázatból mindössze 40). A területfejlesztési

kategória értelemszerűen kiesett. Ugyanakkor a környezetvédelmi területen öt roma pályázatkiírást is találunk. Ezek az ún. „zöldmunka” programok voltak, melyek egyrészt a roma foglalkoztatási másrészt a környezetvédelmi problémákat igyekeztek orvosolni. Úgy gondoljuk, hogy ezek a kezdeményezések jók, bár nem elégségesek. Kevés a romáknak, illetve az összes vizsgált hátrányos helyzetű csoportnak kiírt egészségügyi pályázat, ami azért sajnálatos, mert ezekben a csoportokban az egészségvédelem, az egészséges életmódnak az ismerete meglehetősen hiányos.

Ugyanígy meglepő a roma fiataloknak kiírt pályázatok alacsony száma (mindössze 3 db). A sport és az egyéb ifjúsági kezdeményezések csökkentenék a Magyarországon jelen levő erős romaellenességet, egységesebbé tudnák tenni a társadalmat, és a leszakadó rétegeknek is lehetőségeket biztosítanak. Jó kezdeményezés viszont az, hogy a fogyatékosok támogatásának egy jelentős része (21 a 128-ból) ebbe a kategóriába tartozik. Ez, ahogy említettem az előbb is, segít a társadalmi reintegrációban, a fogyatékosok elfogadásában és az interperszonális kapcsolatok erősítésében.

Oktatási téren a pályázatok száma nagyon kevés, azonban mind a három csoportot egyenlő mértékben támogatják. Hangsúlyozni kell hogy a szociális problémák egyik sarkalatos pontja az alacsony iskolázottság. Éppen ezért a hátrányos helyzetű rétegek számára kiírt pályázatok között kiemelt prioritású elemnek kellene lennie az oktatás fejlesztésének, erősítésének. Az adatok azt mutatják, hogy ez nem így van. Ez azt jelenti, hogy részben az elosztási struktúra miatt a civil szervezetekre egyre nagyobb teher hárul, ha a szociális problémák tüneti kezelésében kell egyre nagyobb részt vállalniuk, nem pedig a gyökerekben levő nehézségek megoldásában.

A szociális területen a fogyatékosoknak előírányzott pályázatok száma a legmagasabb, és ez érdekes módon majdnem háromszor annyi, mint a romákat megcélzó pályázati kiírások. Ez persze nem azt jelenti, hogy a romák keveset, a fogyatékosok sokat kapnának. A keretösszegeket megvizsgálva azt mondhatjuk, hogy a források elosztásának struktúrája más. Fogyatékosoknak kiírt legmagasabb keretösszegű pályázatot nem találunk, viszont sok a 10 és 50 millió közötti keretösszegű pályázat (36db). A romáknál az eloszlás egyenletesebb, de még így is kevés az alacsony keretösszegű, jól pozícionált pályázat.

Úgy gondoljuk, hogy a pályázatok száma nem elégséges, a források mennyisége sem, ráadásul az utóbbi nincs megfelelően elosztva. Ez a dimenzió a nem kormányzati szervek

tipikus tevékenységi területe. Sajnos van is tennivaló bőven, ám a pályázatkiíró szervezetek ebben nem partnerek. Nem szabad elfelejteni, hogy egy pályázatból sincsenek kizárva a fent nevezett rétegek, viszont ha a pályázatok nem pozícionálnak konkrétan rájuk, akkor bevonásuk a különböző projektekbe nem indokolt, ezért sokszor nem is történik meg.

3.5 A területi dimenziók

A források területi eloszlásának vizsgálatakor a 7 régiót vettük alapul, összevonva Budapestet a Közép-Magyarországi Régióval. A kategorizáláskor azt az irányelvet követtük, hogy ha egy pályázat több régióra is kiterjedt, akkor már az országos kiterjedtségű pályázatok közé lett besorolva.

A pályázatok számának alakulása régióként nagyon eltérő képet mutat. Az ország egészét lefedő pályázati kiírások száma 1436. A legtöbb pályázatot kapott régió a *Közép-Magyarországi* (120 db), a legkevesebbet a *Dél-Dunántúli* (15 db). A *Nyugat-Dunántúli* 17 db, a *Közép-Dunántúli* 23 db, az *Észak-Magyarországi* 26 db, az *Észak-alföldi* 37 db, a *Dél-alföldi Régió* pedig 24 db pályázati kiírást gyűjtött be az elmúlt tíz év alatt.

A Közép-Magyarországi Régió területén él Magyarország majdnem harmada, ezért a pályázati kiírások száma nem meglepő. Ha viszont azt vesszük figyelembe, hogy a legfejletlenebb régió az Észak-alföldi és az Észak-Magyarországi, amelyeket csak a pályázatok töredéke céloz meg leginkább preferált területként, akkor az elosztási mechanizmusok sajnos elégtelenek.

A pályázatok területi korlátozásait és az egyes tevékenységi csoportokat vizsgálva megállapítottuk, hogy azok a pályázatok, melyek nem a fővárost, illetve az ország középső részét célozzák meg, hanem a többi régiót, kizárólag az *ifjúsági és sport* területéről kerülnek ki. Még pontosabban a regionális ifjúsági tanácsok pályázati kiírásait takarják. A többi szférában csak budapesti pályázati kiírások vannak, viszont ezek minden civil cselekvési területen. Sajnos ez egy meglehetősen egyenlőtlen struktúrát takar, hiszen nem csak az ifjúsági terület lehet regionális támogatású. Másik megközelítésben viszont hatékony módszer az, ha a régiók sajátosságaihoz igazodó pályázati kiírások születnek, ugyanis a decentralizált elosztási struktúra sokkal hatékonyabb felhasználást eredményezhet. Ennek tesztelésére viszont kétségkívül az ifjúsági és sport kategória kezdetben a legalkalmasabb. A másik magyarázata ennek az egyenlőtlen elosztásnak az, hogy ugyan a régiók még viszonylag új keletű közigazgatási egységek, az 5 évnél régebbi pályázati kiírások nem is említik őket, viszont Budapestet megcélzó támogatások mindig is léteztek, és ezek könnyen átöröklődtek az új régiós rendszerre.

Összességében azt tapasztaltuk, hogy a pályázati kiírások még nem alkalmazkodtak az új régiós rendszerhez, ehhez hosszabb időnek kell eltelnie, viszont az ilyen irányú törekvések a pályázati források hatékonyabb elosztását eredményezhetik. Másrészt szükséges a régiók „használata”, ezzel ugyanis a civil szektoron belül is ki lehet küszöbölni a területi egyenlőtlenségeket, amelyek nyilvánvalóan fennállnak.

3.6 Az Európai Unió források

Az Európai Unió források megjelenése a magyarországi harmadik szektorban az elmúlt évben volt a leginkább szembetűnő.

5. táblázat - Az eu-s források és a pályázati keretösszegek

	Pályázati források						Összesen
	1. csoport	2. csoport	3. csoport	4. csoport	5. csoport	6. csoport	
Nem EU forrás	673	298	402	103	93	41	1610
PHARE forrás	11		3	4	18	20	56
Operatív Programok	2				3	27	32
Összesen	686	298	405	107	114	88	1698

Az 5. táblázat jól illusztrálja, hogy az Európai Unió források a keretösszegek legfelső csoportjában foglalnak helyet. A PHARE program már 1995-ben is létezett, és a vizsgált évtizedben folyamatosan jelen is volt. Az Operatív Programok viszont csak 2004-ben kezdődtek, de már egy év alatt is jelentős forrásokat biztosítottak a civil szervezeteknek. Az 1-4 csoportokban (azaz 100 millió Ft-ig) nem találunk jelentős forrásokat, azonban az 5., de főképp a 6. csoportban az összesnek több mint a felét Európai Unió pályázatok biztosítják. Úgy gondoljuk, pusztán ezekre az adatokra támaszkodva, hogy a civil szektor lehetőségei kitágultak a 2004-es esztendőben, és az Európai Unió kezdeményezési megfelelő talajt biztosíthatnak a jelenlegi NGO-k fejlődésének.

6. táblázat - Az EU források az egyes tevékenységi csoportok szerint

Pályázati célterületek	Pályázati források		
	Nem EU forrás	PHARE forrás	Operatív Programok
környezeti	128	2	6
egészségügyi	88	1	2
ifjúsági és sport	360	1	
oktatási	128	6	8
kulturális	280	1	
szociális	229	8	4
foglalkoztatási	137	4	4
területfejlesztési	14	2	3
egyéb	246	31	5

A 6. táblázat részletesebb képet ad az EU forrásokról. Jól látszik, hogy a kulturális és ifjúsági-sport területek nem tartoznak bele ezekbe a támogatási rendszerekbe.² Kiugróan magas az oktatási pályázatok száma az Operatív Programokon belül, és a szociális pályázatok száma a PHARE támogatásokon belül. Az OP egyik meghatározó eleme a környezetvédelem, azonban a jelenlegi struktúra minden más területre is juttat forrásokat. A PHARE nagyon hangsúlyos eleme volt az elmúlt évtizedben az egymással szomszéd országok együttműködésének erősítése, ami az egyéb kategória magas pályázati arányában jelentkezik.

² Az ifjúsági programok támogatására az EU külön projektet indított *Ifjúság 2000-2006* címen, amely sikeres volt és folytatódni fog *Ifjúság 2007-2013* néven, nagyobb forrásokkal és egy kissé átstrukturált támogatási rendszerrel.

Összességében az Európai Unió források nagyon hangsúlyos támogatási és elosztási rendszert alakítottak ki a magyar civil szektoron belül. Hatásuk sajnos jelen kutatás alapján nem mérhető, illetve az Operatív Programok eredményessége is majd évekkel később lesz igazán jól beazonosítható. A PHARE támogatások utolsó évében azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy ez a program a pályázatok számát tekintve ugyan nem volt jelentős (56 db), azonban a felhasznált források mennyiségét figyelembe véve erősítette és fejlesztette a magyarországi harmadik szektort. Az Operatív Programok jelenlegi struktúrája egy jól működő rendszert takar, a kultúra és ifjúság-sport területén kívül minden szférát lefed és úgy tűnik, hogy a kiírásokat a leginkább problémás területekre igyekeznek pozícionálni.

4. AZ EREDMÉNYEK ÉS A LAKOSSÁGI SZÜKSÉGLETEK

4.1 Participációs és környezeti szükségletek

A 2004-ben készült szükségletfelmérés három területen állapított meg komoly hiányosságokat, ezek a *környezeti*, *szociális* és *participációs* területek. Ha csak a pályázatok számát tekintjük, akkor a *szociális* terület áll a legjobban mind a három közül, de ez nem jelenti azt, hogy a helyzet komolyan megváltozott volna. A 2004-ről 2005-re a megcélzott témák nem változtak, ezért a lakossági szükségletek valószínűleg változatlanul megmaradtak.

A *participációs* szükségleteket pályázati források vizsgálatával nehezen lehet mérni, azonban ezt az igényt konkrétan megcélzó kiírás nem is született az elmúlt években. Egy olyan konkrét pályázati kiírás sem volt az általunk vizsgáltak között, amely elsődleges célként tűzte volna ki a lakosság részvételét bizonyos programokban. Természetesen a pályázatok többsége, a rendezvények, a különböző programok, mind-mind igénylik a lakossági részvételt, és ilyeneket minden vizsgált tevékenységi területen találhattunk, azonban ez nem jelenti azt, hogy az ilyen rendezvények enyhítették volna a lakosság *participációs* szükségletét. Pont a 2004-es szükségletfelmérés bizonyította be azt, hogy komoly hiányosságok vannak ezen a területen. A másik probléma az, hogy annak ellenére, hogy a szektorban 2003-ban 400 000 önkéntes dolgozott, a civil szervezetek nem tartják fontosnak a lakosság aktív bevonását a különböző projektekbe. Harmadik problémának azt tartjuk, hogy a harmadik szektor jelentős része még mindig „láthatatlan” a lakosság előtt. Ennek elsősorban anyagi okai vannak, de a civilek közötti menedzsment szemlélet megerősödése is nagy erőlépést jelenthetne (ilyen irányú források azonban léteznek).

A *környezetvédelem* területén a pályázatok számát és a források mennyiségét figyelembe véve is kedvezőtlen eredményeket kaptunk. A környezeti szükségletek az alábbi okokra vezethetők vissza:

- Hiányoznak a lakosságot megcélzó környezetvédelmi kezdeményezések, a környezeti nevelést előtérbe helyező pályázati kiírások, a zöld területek bővítését célzó források.
- 10 év alatt összesen 136 környezetvédelmi témájú pályázati kiírás született, ami nem elégíti ki a szükségleteket.

- Az elmúlt öt évben a gazdasági konjunktúra és a jobb életszínvonal következtében a környezeti érzékenység valamelyest erősödött hazánkban, amihez a pályázati kiírások még nem tudtak alkalmazkodni.
- Kevés környezetvédelmi civil szervezet van (mindössze 1246).

Kutatásunk eredményei azt bizonyítják, hogy a jelenlegi pályázat-kiírási rendszer nem enyhíti a lakossági környezeti szükségleteket. Mindenekelőtt sokkal több zöld szervezetre van szükség, természetesen több forrásra is, de olyan pályázati kiírásokra, amelyek kifejezetten a lakosság aktív részvételét szorgalmazzák.

4.2 A szociális szükségletek

A tavalyi szükségletfelmérés alapján a fókuszcsoportos vizsgálatok azt mutatták, hogy a 4. táblázatban látható szükségletek enyhítésében tudnak a civil szervezetek jelentősebb segítséget nyújtani. Koncentrálva a United Way pályázat-kiírási rendszerére mindössze két területre fókuszálunk. Ezek a *szociális* és *egészségügyi* szükségletek.

7. táblázat - A tavalyi szükségletfelmérés eredménye.

Szakterület	Hiányzó szolgáltatások, meglévő szükségletek	Civil szervezetek szerepe
Szociális terület	Házi segítségnyújtás	+
	Alapellátások és speciális ellátások	
	Férőhely számának növelése (átmeneti otthonok, szociális bérlakások, idősek otthona)	+
	Szakember létszámának növelése (pszichológus, mentálhigiénés szakember)	
	Információs és közösségi terek	+
	Pénzbeli támogatások rendszerének felülvizsgálata	
	Kistérségi együttműködések	
Egészségügy	Szakellátások, sürgősségi betegellátás	
	Prevenció, szűrővizsgálatok	+
	Kórházi osztályok	
	Háziorvosi szolgálat kistélepüléseken	
	Otthonápolási szolgálat	+

A szükségletek és a civil szervezetek szerepének metszetében az *egészségügyi* területen a „Prevenció, szűrővizsgálatok” és a „Otthonápolási szolgálat” feladatok vannak. A 2004 és 2005-ben egészségügyi területen kiírt 14 pályázat a következő (8.) táblázat szerint oszlott el.

8. táblázat - Az egészségügyi területen kiírt pályázatok

Egészségügyi terület	Pályázatok száma
Prevenció, szűrővizsgálatok	4
Otthonápolási szolgálat	1
Nonprofit fenntarthatósági támogatás és fejlesztés	6
Továbbképzések, rendezvények	2
Parlagfű irtás	1

Ha eltekintünk attól a sajnálatos tényről, hogy a területre kiírt pályázatok száma tragikusan kevésnek mondható 2005-ben és az elmúlt évtizedben egyaránt, az eredmények azt mutatják, hogy mind a megelőzés, mind pedig a civil szervezetek fenntarthatósági támogatása, megfelelően ellátott. Ennek ellenére ahol a civil szervezetek még érdemben tevékenykedni tudnak -az otthonápolási szolgáltatások, illetve egyéb segítő szolgáltatások területén-meglehetősen forráshiányosnak bizonyultak. Szükség van házi beteggondozási rendszerek kiépítésére és fenntartására, amelyek azonban jelentős forrásokat emésztenek fel. Ezen kívül az egészségfejlesztés és az egészséges életmód területén nagyon rossz a helyzet. A lakosság jelentős része nem figyel saját egészségére, sok a szív- és érrendszeri megbetegedéssel küzdő beteg, és magas az egy főre jutó éves gyógyszerfogyasztás is. Sokkal több ilyen irányú pályázati kiírásra lenne szükség, ugyanis ezzel az egészségügyi rendszer terhelése is csökkenthető, tehát egy hosszú távon megtérülő folyamat lehetne.

Szociális területen 56 pályázatot vizsgáltunk 2004-2005 években, ezek témák szerinti eloszlását mutatja a következő táblázat (9.).

9. táblázat - A szociális területen kiírt pályázatok

Szociális terület	Pályázatok száma
Házi segítségnyújtás	3
Férőhely számának növelése (átmeneti otthonok, szociális bérlakások, idősek otthona)	3
Szakember létszámának növelése (pszichológus, mentálhigiénés szakember) – képzések támogatása	3
Információs és közösségi terek	0
Kistérségi együttműködések	0
Nonprofit fenntarthatósági támogatás és fejlesztés	10
Szenvedélybetegek támogatása	15
Női esélyegyenlőséget elősegítő	1
Hajléktalanellátás támogatása (Budapesten)	3
Szociális tartalmú kiadványok támogatása	2
Karitatív tevékenységek támogatása	5
Szakma szervezetek alakításának támogatása	3
Természetbeni adományok (könyv, eszközök stb.)	1
Egyéb támogatások	7

A tavalyi szükségletfelmérés és a fókuszcsoporthozos vizsgálat alapján három olyan területet állapítottunk meg, ahol a civil szervezetek érdemi tevékenységet tudnak végrehajtani, ezek a „Házi segítségnyújtás”, „Férőhely számának növelése”, „Információs és közösségi terek”.

A táblázat szerint nagyon sok általános tartalmú támogatás jelent meg a szociális területen, ilyenek a *civil szervezetek fenntarthatósági, működési, fejlesztési* támogatásai (10 db), illetve a *karitatív tevékenységek* támogatása (5 db). A *szenvedélybetegek* reintegrációját, támogatását, az ehhez kapcsolódó tevékenységek fejlesztését célzó támogatások szintén nagy számban jelentek meg (15 db). Ugyanakkor azok a területek, melyek korábban szükségletként jelentek meg, még mindig forráshiánnyal küszködnek. A *házi segítségnyújtást* megcélzó pályázatok száma (3 db) nagyon kevés, a *férőhelyek számának növelésére* kiírt pályázatok száma (3 db) szintén. *Információs és közösségi terek* kialakítását megcélzó pályázatokat nem írtak ki sem 2004-ban sem 2005-ben, illetve a korábbi években sem. A *kistérségi együttműködések* területén a civil szervezetek a tavalyi felmérés szerint érdemben nem tudnak segíteni, ugyanakkor más területeken (ifjúsági, sport, kulturális) ez a civilek dolga is, tehát a szociális szférában is lenne lehetőség arra, hogy ilyen tevékenységeket végezzenek.

Összegezve a szociális területen feltárt eredményeket, arra a megállapításra jutottunk, a jövőben a pályázatkíróknak előtérbe kell helyezniük az olyan tevékenységek támogatását, melyek *információs és közösségi terek* kialakítását szolgálják, növelik a lakosság körében a *házi segítségnyújtás* elérhetőségét, illetve bővítik az ilyen jellegű szolgáltatásokat. 2005-re már szinte elengedhetetlenül szükséges olyan tevékenységek támogatása, melyek elősegítik a szociális és karitatív szolgáltatások összefogását és azok tervszerű lakossági megismertetését.

5. CIVIL LÁTÓSZÖG

A civil szervezetek forrásainak vizsgálatánál nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a pályázati források csak egy szegmensét teszik ki a teljes forrásoknak. Ennek ellenére azonban nagyon fontos szerepet játszanak a finanszírozásban és a működési feltételek megteremtésében.

Ideális esetben a pályázatok azt a célt szolgálnák a civil szervezetek életében, hogy a tevékenységi területeken fellelhető hiányosságok, igények kielégítését minél praktikusabban és gördülékenyebben tudják megoldani. Az egyéb források pedig egy olyan háttérműködést biztosítanak ez mellett, ami a fenntarthatósághoz elengedhetetlen. A gyakorlat sajnos teljesen más képet mutat.

Civil szervezetek vezetőinek elmondása szerint, és egyéb más statisztikai eredmények és tudományos kutatások alapján azt a következtetést vontuk le – ami természetesen nem újdonság a szektor vizsgálatában –, hogy a civil szervezetek a pályázati források egy részét saját működésük fenntartására, más programok finanszírozására, munkatársaik juttatásainak fedezésére kénytelenek felhasználni. Ez a helyzet sajnálatos, és természetesen nem róható fel csak a civil szervezetek hibájaként. Ugyanakkor a változtatás szükségessége nyilvánvaló tény.

Összességében a civil szervezetek pályázatokhoz való hozzáállása az utóbbi években megváltozott. A szektor egyre professzionálisabbá vált ezen a téren, nagyon sok civil szervezet pályázik, és egyre többen igénylik az ilyenfajta forrásokat.

A pályázatok számának alakulása egyértelműen pozitív képet mutat. Ha a növekedés az elmúlt években nem is volt folyamatos, de az adatok alapján valamilyen mértékű emelkedés tapasztalható volt. A források tekintetében ugyanez a helyzet. A 2004-es esztendőben az Európai Unió forrásai a civil szektorban is jelentős változásokat indukáltak (illetve indukálhatnak a közeljövőben), és az azt megelőző évek (kezdve a 2000-es esztendőtől) is egy fokozatos forrásbővülést mutatnak. Ennek nyilvánvaló következménye az, hogy a civil szektor lehetőségei és tevékenységi területei is kitágulnak, a civil szervezetek pedig megerősödnek.

Ez a következtetés a civil szereplők szerint csak részben állja meg a helyét. Az igaz, hogy egyre több és több szervezet válik potenciális pályázóvá, sőt, mondhatjuk azt, hogy a professzionalizálódás útjára lépett, ami a pályázati lehetőségek minél szélesebb körű kihasználásában mutatkozik meg. Ez persze nem azt jelenti, hogy az eddigi gyakorlat feledésbe merül, és a pályázati források már nem a fenntarthatóságot, hanem a ténylegesen felmerülő problémák megoldását segítenék elő. Sajnos a pályázati források bővülésével a civil szervezetek pályázati „kedve” is megnőtt, így a több forrás több helyre kerül, tehát a civilek ténylegesen nem érzik a forrásnövekedést. Olyan szereplők léptek be a pályázatok „piacára”, melyek ilyen irányú ténykedését sem eddigi tevékenységük, sem pedig a szervezetek kitűzött céljai nem támasztják alá. Civil szervezetekről beszélünk még mindig, de ezek már „nem azok a civilek”. A pályázatok száma azonban mindenképpen egy szélesebb spektrumú nonprofit szféra irányába mutat.

A másik probléma a különböző civil területek és a pályázati források közötti összefüggések és összefonódások. A civil szereplők szerint a pályázati kiírások „segítségével” az egyes civil szervezetek profiljai összemosódnak. Nagyon nehéz különbséget tenni az egyes szervezetek tényleges és elvi tevékenységi területei között. Nagyon sokan pályáznak úgy, hogy nincsenek tekintettel saját alapító okiratukra, saját szervezetük tevékenységi körére. Ez persze megint visszavezethető a szektor forráshiányos voltára. Innen elmozdulni azonban ilyen szemlélettel és finanszírozási rendszerrel nem lehet.

Ennek a problémának a másik vetülete az, hogy a pályázati kiírások ezt a szemléletet erősítik és nem próbálnak meg változtatni rajta. Nem lehet éles határvonalakat húzni a különböző területeken született pályázati kiírások között, illetve a pályázatok nem szűkítik le a pályázók körét az egyes tevékenységi területekre. Persze ez részben botorság is lenne, hiszen a széles látókörű projektek, programok megvalósításához elengedhetetlen az ilyen irányú szabadság. Ugyanakkor ezek miatt a tevékenységek miatt nem lehet átlátni a szektor tényleges változásait, nem lehet konkrét adatokat felmutatni a jelenlegi tevékenységi területek állapotáról.

A tevékenységi területek másik specialitása az, hogy az egyes programok is nagyon nehezen besorolhatóak. Általában csak önkényesen felállított kategóriákról lehet beszélni, amelyek azonban nagyon nagy űrt hagynak az egyes programok között, és eltűntetik civil

szereplők között fennálló halvány, de nagyon fontos különbségeket. Például nagyon sok szervezet van a szociális szolgáltatások területén, amelyek hiánypótló tevékenységet végeznek, és elengedhetetlenek az adott közösség szempontjából, azonban léteznek olyan is, melyek már szinte versenyeznek egymással, és már túltelített a terület. A programok pályázati finanszírozása éppen ezért ambivalens.

Az egyre több szereplő megjelenésének egyik nagyon fontos hátulütője az, hogy olyan szervezetek (pl. nagy sportszervezetek, rendezvényszervező egyesületek stb.) pályáznak, amelyek hivatalosan civil szervezetek, de profitorientált tevékenységet végeznek. A sport és ifjúság tipikusan ilyen terület, nagyon kicsi és a nagyon nagy szervezetek egymással versenyeznek a pályázati forrásokért, de a küzdelem aránytalan. Ez a jelenség a ténylegesen közhasznú tevékenységet végző szervezetek között komoly felháborodást kelt. Egyesek úgy fogalmazzák, hogy a szektor „összekeveredett”, már nem tudni, kik azok akik tényleg a civil szektor feladatait látják el, és kik azok, akik csak a források megszerzésére törekednek.